

БАЧЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО ЗБРОЮ” В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сергій Валерійович МЕЛЬНИК,

*завідувач сектору балістичного обліку
відділу криміналістичних видів досліджень
Харківського науково-дослідного експертно-
криміналістичного центру МВС*

Олег В'ячеславович ГРЕЦЬКИХ,

*старший судовий експерт сектору
балістичного обліку відділу криміналістичних
видів досліджень Харківського науково-дослідного
експертно-криміналістичного центру МВС*

Україна із здобуттям незалежності наприкінці ХХ ст. і до початку активної фази війни РФ проти неї на початку 2022 р. належала до держав з обмеженим доступом цивільного населення до зброї, залишаючись єдиною країною Європи, яка не має відповідного регулюючого закону, хоча законодавчі дискусії з цього приводу тривають з 1994 р. Подібний закон, в умовах стабільно високого рівня “озброєної” злочинності в Україні повинен стати стримуючим інструментом самозахисту громадян від кримінальних посягань. В умовах воєнного стану, в державі функціонує спеціальний закон щодо правових засад відсічі агресору з боку цивільних осіб з використанням зброї та на розгляді Верховної Ради України знаходиться прогресивний законопроект з регулювання цивільного обігу, де аналізуються їх сутність і концептуальні засади через дослідження понять “зброя” та “обіг зброї”.

На сьогодні Україна залишається чи не єдиною країною Європи, яка не має власного закону про зброю, що регулює її цивільний обіг та в національному законодавстві якої досі не унормовані й не визначені на нормативному рівні такі ключові поняття даної сфери як “зброя”, “обіг зброї”, “цивільне використання зброї” тощо. При цьому, дискусії навколо цієї проблеми на політичному, соціальному та правовому рівнях точаться доволі давно, починаючи з 1994 р., коли у Верховній Раді України з'явився перший законопроект “Про зброю”. В подальші роки подібні законопроекти неодноразово вносились на розгляд парламенту. У 2022 р. були зареєстровані ще два проекти законів – основний за №5708 “Про право на цивільну вогнепальну зброю” (23.02.2022 р. був прийнятий за основу) та альтернативний за №5708-1.

Вказані проекти законодавчих актів концептуально є досить різними, проте їх поєднує спільна стратегічна мета –захист громадян України від стабільно високої “озброєної” злочинності. Необхідність заповнення даного законодавчого пробілу також обумовлена і вимогою частини 2 статті 6 Протоколу проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боєприпасів до неї ООН 2001 р.,

ратифікованого Україною 04.07.2013 р. [1]. Отже, на початок 2022 р. в Україні склалися об'єктивні передумови для прийняття сучасного закону про зброю як рамкового законодавчого акту в сфері цивільного обігу зброї.

Повномасштабна війна РФ проти нашої держави з 24.02.2022 р. стала на заваді планам вітчизняних законодавців щодо подальшого розгляду проекту закону № 5708 “Про право на цивільну вогнепальну зброю” та змінила конфігурацію підходів керівництва України в цій площині. Для організації правових засад масового спротиву населення агресору 03.03.2022 р. було прийнято Закон України № 2114-IX “Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України”, яким надано права і можливість цивільним особам отримувати вогнепальну зброю і боєприпаси до неї для участі у відсічі чи стримуванні збройної агресії Росії та/або інших держав; застосовувати власну нагородну, спортивну, мисливську зброю та бойові припаси до неї для тих самих цілей; звільнення цивільних осіб від відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України [2].

Таким чином, концептуальне бачення закону про зброю в Україні набуло з кінця лютого 2022 р. нового дискусійного значення.

Центральною проблемою законодавчого пробілу в даній сфері є відсутність чіткого нормативного визначення понять “зброя”, “обіг зброї” та похідних від них категорій. Насьогодні у вітчизняному науково-правовому середовищі немає єдиного підходу до тлумачення вказаних понять, а в практичній площині спостерігається значний технічний прогрес як нових промислово виготовлених видів зброї, так і саморобних її зразків, що не вписуються у морально застарілі методичні стандарти. Натомість, на рівні експертної практики використовуються спеціальні терміни на позначення вогнепальної та холодної зброї. Така ситуація створює серйозні труднощі як для ефективної судової правозастосовної практики, так і для роботи судових експертів.

Аналіз спеціальних наукових та прикладних джерел дозволяє виділити ряд ключових, фундаментальних характеристик зброї: 1) матеріальні об'єкти у формі монолітних предметів, конструкцій, пристроїв, матеріалів, речовин, хімічних та біологічних сполук; 2) результат організованої цілеспрямованої діяльності людини; 3) спричинення ураження (впритул до летальних наслідків) живої цілі як основне призначення. У зв'язку з цим, доцільно з'ясувати як тлумачиться дане поняття у вище згаданих нормативно-правових актах України.

Так, пункт 1 статті 1 законопроекту с “Про право на цивільну вогнепальну зброю” дає наступне основоположне визначення зброї: “пристрій або предмет, спеціально виготовлений, конструктивно призначений та технічно придатний для знищення, ураження, ушкодження або заподіяння іншого руйнівного впливу на живі чи неживі об'єкти та цілі, та який не має іншого прямого виробничого чи господарсько-побутового призначення” [3]. Пропоноване законодавче тлумачення в цілому досить повно збігається із сучасним розумінням в середовищі науковців та відповідних фахівців. Вагомим є те, що на основі даного основоположного визначення законодавцем запропоновані дефініції

похідних від нього категорій зброї - вогнепальна, автоматична вогнепальна, гладкоствольна вогнепальна, гладкоствольна короткоствольна вогнепальна (травматична), довгоствольна (довга) та короткоствольна (коротка) вогнепальна, комбінована вогнепальна, напівавтоматична вогнепальна, нарізна вогнепальна, пневматична, вихолощена, учбово-розрізна, цивільна вогнепальна та бойові припаси, нагородна та деякі інші. Можна упевнено констатувати, що вказаний перелік дефініцій видів і категорій зброї є першим їх ґрунтовним законодавчим унормуванням, що, після прийняття в цілому і вступу в силу даного законопроекту сприятиме налагодженню цивілізованої моделі цивільного обігу зброї в Україні.

Натомість, чинний Закон України № 2114-IX від 03.03.2022 “Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України”, оперуючи поняттями “вогнепальна зброя”, “мисливська нарізна зброя”, “мисливська гладкоствольна зброя”, “комбінована зброя”, “нагородна зброя”, “спортивна зброя”, не містить жодних їх нормативних визначень і уточнень [2]. Такий стан речей вочевидь пояснюється гострою нагальною воєнною необхідністю масової відсічі агресії ворога, в умовах якої приймався даний законодавчий акт та обізнаністю широких мас населення щодо побутового, ненормативного розуміння вказаних категорій.

Ще одним фундаментальним поняттям піднятої проблеми є обіг зброї. Аналіз даної проблематики засвідчив, що поняття “обіг зброї” досі не має розробленого теоретичного підґрунтя і розглядається переважно в контексті незаконного обігу зброї як кримінально значущого протиправного діяння. Тим вагомішим є спроба першого подібного тлумачення, запропонованого українськими законодавцями у законопроекті № 5708 “Про право на цивільну вогнепальну зброю”: “обіг зброї та/або основних частин до зброї, які мають ідентифікаційні номери - виробництво зброї, торгівля зброєю, продаж, обмін, дарування, передача, придбання, колекціонування, експонування, спадкування, облік, зберігання, носіння, перевезення, транспортування, застосування, ремонт, вилучення, викрадення, втрата, вихолощення, деактивація, утилізація, ввезення зброї до України та вивезення зброї з України” [3]. Таке визначення враховує практично весь можливий комплекс дій з обігу зброї цивільними особами в Україні.

Стосовно бачення обігу зброї в Законі України № 2114-IX від 03.03.2022 “Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України”, його дух і контекстний зміст вказують на розуміння цього явища як особливого, вимушеного на період воєнного стану відносно вільного отримання і застосування зброї цивільними особами з метою захисту від збройного агресора, по суті – в умовах партизанської або близької до неї за сутністю війни. Таке розуміння, безперечно, є продуктом жорсткої воєнної необхідності першого етапу спротиву України агресії РФ та обумовлено суттєвою кількісною перевагою російських збройних сил. Нормативне регулювання цивільного обігу зброї в умовах воєнного стану є для України новою правовою проблемою і законодавчим викликом.

Законодавче забезпечення цивільного обігу зброї в Україні в умовах воєнного часу дозволяє зробити наступні висновки: а) станом на початок

2022 р. в країні склалися об'єктивні передумови, в тому числі соціально-правові, прийняття закону про зброю, що регламентував би її цивільний обіг як в більшості розвинутих країн світу; б) вибір моделі нормативного регулювання, що закладений в основному законопроекті № 5708 “Про право на цивільну вогнепальну зброю” свідчить про його прогресивний юридичний характер, особливо в частині чіткого законодавчого визначення базових понять даної сфери (зброя, обіг зброї); в) в умовах військової агресії РФ проти нашої держави в 2022 р. воєнна доцільність обумовила тимчасову зміну підходів в регулюванні цивільного обігу зброї, що виявилась у нормативно закріпленому відносно вільному отриманні і застосуванні зброї цивільними особами з метою захисту від збройного агресора та зняття відповідальності за такі дії.

Список використаних джерел:

1. Протокол проти незаконного виготовлення та обігу вогнепальної зброї, її складових частин і компонентів, а також боеприпасів до неї, який доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_792#Text.
2. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 03.03.2022 р. № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text>.
3. Про право на цивільну вогнепальну зброю: Проект Закону України № 5708 від 25.06.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72360.